

defensa amb un extracte de la carta de franquesa, amb què pretenia demostrar que no se'l pot enviar davant dels jutges així com així.

Mascarella atorga als documents treballats una validesa dubtosa en certs aspectes pels problemes geneològics que comporten. En tot cas, però, accepta que aquests instruments són dues etapes de redacció d'una carta confirmativa d'un pergamí primitiu (l'atorgat per Blanca d'Urtx), l'estudi del qual ha calgut precipitar per la urgència de la celebració.

Publica una reconstrucció de la carta de franquesa i exempcions, en llatí, i, al costat, la traducció al català. Igualment, la confirmació de les exempcions de l'any 1357, segons la còpia de Gombren (en llatí), i el document del judici contra Ramon Bralda (11 de maig de 1374), també en llatí.

La resta d'autors treballen una altra part important del llibre, que pretén fer-nos conèixer Gombren, els seus trets essencials, geogràfics i històrics, les festes, les cançons, els principals monuments —castells i ermites— i la riquesa de les seves llegendes, molt abundoses, entre les quals destaquen les que giren al voltant del mític comte Arnau, que va viure al castell de Mataplana.

Hi ha una interessant part fotogràfica amb aportacions de particulars i del Centre Excursionista de Catalunya, una bibliografia bàsica per a qui vulgui aprofundir en alguns temes o conèixer l'opinió d'altres autors, i una referència als arxius utilitzats i on poden trobar-se les dades.

Un llibre de 125 planes, relativament breu, però interessant, suficientment descriptiu per fer entendre la commemoració i, alhora, per donar a conèixer el poble i reivindicar-lo. Un llibre, en definitiva, que es llegeix amb gust.

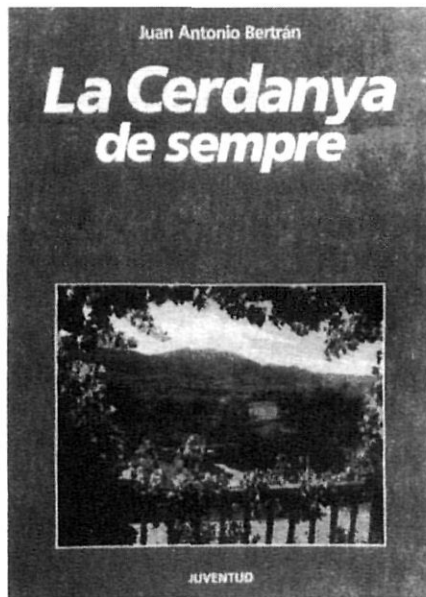
Joan Domènech i Moner

Un cant i una realitat

BERTRAN, Juan Antonio
La Cerdanya de sempre
Editorial Juventud
Barcelona, 1992

La *Cerdanya de sempre*, de Juan Antonio Bertran, és un cant íntim i, alhora, popular a aquesta comarca pirinenca. Íntim perquè hom s'adona, en tenir-lo a les mans, que l'autor, a través de les fotografies i el text, visualitza i descriu molts aspectes de l'ànima de la contrada. I també perquè es capta a través de moltes de les imatges el sentiment de l'autor per la Cerdanya. Moltes fotografies respiren quelcom més que un bon enquadrament i uns bons colors; són imatges d'una persona que viu la terra cerdana, que la coneix i que, com ell mateix diu, se l'estima.

Popular perquè surten tots els racons d'aquesta terra: viles, pobles, masos, rius, muntanyes, costums, etc. i, per tant, cap cerdà no pot sentir-se'n desvinculat. A més, a qui és de fora de la contrada, li ofereix una finestra oberta a través de la qual podrà conèixer-la «de prop», ja que, com diu el seu prologuista, no és un llibre turístic o propagandístic, sinó que ha estat treballat i preparat des de fa temps de forma «sentida i viscuda», lluny de la pressura d'un encàrrec editorial.

Malgrat tot, però, també cal dir que el títol «La Cerdanya de sempre» reflecteix bé el que hom intueix a través de les fotografies i comprova amb el text, com és que l'autor està abstret amb una contrada que voldria veure sempre igual, i això el porta a no fer esment, —màxim, fa un breu comentari— d'alguns dels profunds canvis que han anat ocorrent, els quals han atemptat, a vegades, contra aquest paisatge o costums que ell exalta. Entre d'altres, hi ha la ingent construcció que ha manipulat l'antiga fesomia dels pobles, o bé la important millora de la xarxa viària que ha permès una notable adequació dels accessos a la Cerdanya i, amb ells, un important allau de persones que, fins a cert punt, han modificat certs comportaments humans. Les cases de pagès s'han modernitzat força i la llar, tot i existir en molts llocs, ha perdut part del seu rellevant paper de centre neuràlgic de trobada familiar.

És important, però, remarcar alguns dels aspectes que es tracten, perquè no són temes freqüents en els estudis generals de la zona i perquè n'hi ha algun de força inèdit. Així, la casa cerdana recuperada dels comentaris de Pau Vila, l'art, la flora, la fauna, els costums, aspectes d'allò que anomena «factor humà», llegendes o la visió fotogràfica dels cementiris que intitula «el darrer sojorn». Aspectes prou interessants que, com ja s'ha dit, a vegades també els tracta amb una encantadora abstracció que li permet veure la Cerdanya des d'una perspectiva que m'atreviria a dir que reflecteix una realitat no gaire llunyana, però tampoc del present immediat. A més d'aquests aspectes generals, el llibre es completa amb el capítol més llarg, que és dedicat als «pobles» on, de forma senzilla i quelcom escarida, equànime, però, amb tots ells, descriu allò més significatiu de cadascun.

En conjunt aporta un seguit de dades que, si bé moltes no són noves, sí que té el valor d'haver-les conjuntat. Ací, hom s'adona de la important consulta bibliogràfica que l'autor, amb l'ajuda de Luis Monreal y Tejada,

ha portat a terme, la qual cosa, però, també l'ha traït en repetir alguna altra cosa o fet històric ja superat en darreres publicacions.

És important, tanmateix, assenyalar i felicitar l'autor per haver fet un llibre que inclou tota la Cerdanya, tot superant les estranyes divisions polítiques imposades en altres temps i que massa sovint han provocat publicacions o representacions cartogràfiques fragmentades de la comarca natural. S'ha de fer notar la inclusió d'uns pobles del Baridà, històricament vinculats a la Cerdanya i que actualment ho són de l'Alt Urgell. S'han de destacar les gairebé vuit-centes fotografies que il·lustren les quasi quatre-centes pàgines, no tan sols pel seu nombre, sinó per la qualitat, moltes de les quals han implicat, sens dubte, paciència, repeticions i molts viatges arreu de la contrada. Entre totes aquestes, cal assenyalar les de les obres d'art que, repartides entre el capítol específic i el dels pobles, permeten, crec que per primer cop d'ençà els llibres d'A. Salsas i E. Brousse —tot i que eren només descriptius—, que el lector tingui l'inventari més exhaustiu i actualitzat fins aquest moment, amb el valor afegit de l'aportació gràfica i la indicació de la ubicació de cadascuna de les peces ressenyades.

El vocabulari i la redacció són planers, directes i entenedors, de manera que la seva lectura és fàcil i agradable, fet que s'accentua amb les referides il·lustracions, ben col·locades, tot i que, segurament per error de composició, hi ha algun peu de foto canviat, insignificant però. El que sí sorprèn força és que s'hagi mantingut la toponímia dels pobles, rius, etc. de la part francesa en francès quan, de fet, hom entén que un llibre en català hauria de respectar el topònim original, encara que per raons polítiques s'afrancesessin, sobretot quan el mateix autor reconeix que se'ls sol conèixer pels seus noms catalans, costum més arrelat al país. El fet no deixa de ser sorprenent quan en la nota de Francesc-Xavier Pujol, traductor del llibre al català, fa esment explícit a aquest fet quan diu: «Pel que fa als topònims i noms de personatges, m'he regit amb els que figuren a la Gran Enciclopèdia Catalana».

Finalment, cal dir que la presentació és excepcional, i també la qualitat del paper, disseny, enquadernació i reproducció fotogràfica, fets tots ells que penso que justifiquen, en gran part, el seu privatiu preu de dinou mil pessetes. És un llibre de luxe on la Cerdanya queda ben reflectida, condicionada als comentaris fets, i que no deixa de ser una obra d'interès per a tota aquella persona que és cerdana o vol conèixer la Cerdanya.

Sebastià Bosom i Isern

Documents gràfics d'història local

ESQUIROL, Josep
Tercera Carpeta de Fotografies de Josep Esquirol, amb imatges d'Empúries
Ajuntament de l'Escala
L'Escala, 1992

Aquest mes de juny es va presentar públicament a l'Escala la tercera carpeta de la col·lecció de fotografies de Josep Esquirol. La presentació es va incloure dins els actes previs a l'arribada de la Flama Olímpica a Empúries. Les trenta-cinc imatges que recull aquesta tercera carpeta es troben centrades, temàticament, en les Ruïnes d'Empúries. Els revelats, aconseguits com en les anteriors carpetes, de les plaques de vidre cedides per particulars, es mostraven en una exposició oberta al públic a la Sala Municipal. Les fotografies d'Empúries es poden dividir en tres grans grups: les excavacions de les ruïnes en els seus inicis; la construcció dels dos edificis principals, l'actual Museu Empúries i la Casa Forestal, i l'últim grup compost per les fotografies de grups de la vida cultural de l'època, que venien a visitar les excavacions de les ciutats greco-romanes.

JOSEP ESQUIROL (1874-1931)

COL·LECCIÓ DE FOTOGRAFIES

3

EMPÚRIES

35 Imatges de les Ruïnes i Excavacions i del poble

El tercer volum de la col·lecció de Josep Esquirol, titulat «Empúries», és comparable a un reportatge periodístic. Les imatges que el configuren recullen des de la part científica de les excavacions a la part social de l'entorn quotidià que envolta Sant Martí d'Empúries, o la vida cultural del país. La comissió de fotografia «Amics de Josep Esquirol» no ha volgut que la tercera publicació fos una documentació gràfica de les troballes arqueològiques. Aquesta visió ja ha estat molt publicada en diferents mitjans. La mostra vol ser un repàs cronològic dels canvis que ha sofert Empúries, i el mateix Sant Martí, o poble d'Empúries, com el coneixen la gent gran de l'indret.

La fotografia que il·lustra la portada pertany al primer bloc corresponent a les excavacions. Es tracta de la primera part de les ruïnes que es va excavar: el portal de la ciutat romana. També es troba fotografiat en aquest bloc l'escultura original de l'Esculapi. Entre els personatges il·lustres i relacionats amb les excavacions, hi trobem el director i arqueòleg iniciador de la recerca científica, Puig i Cadafalch, o el director dels treballs, Emili Gandia. Aquestes imatges dels inicis de les excavacions estan datades a principi del mil nou-cents.

En el segon grup, les visites dels centres culturals a la zona arqueològica, hi podem veure el Centre Excursionista de Catalunya en la visita feta a les ruïnes l'any 1909, un any després que la Diputació de Barcelona comprés els terrenys i es fes càrrec de promoure les excavacions. Entre el record de les visites, també s'hi troba la de la Junta de Museus de Barcelona, de la qual Puig i Cadafalch era president. Aquesta junta és la que va promoure directament les excavacions, i la seva visita va coincidir amb l'any dels seus inicis, el 1908. Una de les imatges amb més punt de curiositat per als professionals de la fotografia i la història és la visita a Empúries de